

Uusi suomalais-ranskalainen sanakirja.

JEAN-LOUIS PERRET, TAUNO NURMELA: **Suomalais-ranskalainen sanakirja**. Helsinki 1945. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. X + 1116 siv.

Sanakirjatyön aloitti yliopistonlehtori Perret v. 1928 ja alkuperäinen käsikirjoitus valmistui v. 1938. Pääasiallisena lähdekirjana oli tällöin käytetty prof. Kataran suomalais-saksalaista sanakirjaa; sen sanavarastoa oli eri lähteistä täydennetty. Viimeksi mainittuna vuonna sai työn käsiinsä tri Nurmela, joka sitä täydensi ja paransi esipuheessa tarkemmin esitetyllä tavalla. Täten on 45 vuoden perästä Yrjö-Koskisen sanakirja saanut seuraajan, joka tosin monessa suhteessa merkitsee edistystä, mutta ei tee tarpeettomaksi edeltäjää, »joka vieläkin on hyödyllinen käännettäessä menneen vuosisadan suomea ja kansanomaisen runouden kieltä», kuten esipuheessa sanotaan. Kun alempana puhun »tekijästä» enkä »teki-jöistä», haluan sillä ilmaista, että minulla ei ole edellytyksiä eikä minusta ole tarpeellistakaan määritellä, mikä on kummankin nimilehdellä mainitun henkilön osuus teoksen ansioista tai puutteista puheen ollen.

Tämän esittelyn tarkoitus jäisi kokonaan toteutumatta, jos joku lukija alla olevista kriittisistä huomautuksista saisi sellaisen käsityksen, että uusi sanakirja ei täytä kohtuullisia vaatimuksia. Mielpiteeni on päinvastoin, että sillä on useita hyviä ominaisuuksia. Sen suomalainen sanasto on runsas¹, se on ainakin ulkonaisesti huoliteltu sikäli, että painovirheitä ei

¹ Sanoja on ehkä vähän liikaakin. Suomalais-ranskalaisen sanakirjan tehtävänä tuskin on opettaa, että 'etydi' on ranskaksi *étude*, 'nesessääri' *nécessaire*. Ovatko välttämättömiä myöskään esim. 'hoijakka', 'jallittaa', 'juveeli', 'kurantti', 'pääkonna', 'reprüisi', 'seppyyys', 'yliopistolainen' (mitä se on?)? Mutta ei pidä valittaa, että morsian on liian kaunis, kuten ranskalaiset sanovat . . .

siinä ole muuta kuin nimeksi, siihen on koetettu saada nykyaikaisen julkisen elämän tärkeimpien alojen sanavarasto riittävästi edustetuksi. Huolitellun vaikutus tosin jossakin määrin häipyä, kun rupeaa kirjaa lähemmin tarkastelemaan. Kun tekijä jonkin sanan kohdalla usein kehoittaa lukijaa katsomaan toistakin sanaa, luulisi, että hän olisi siinä suhteessa näyttänyt hyvää esimerkkiä itsekin katsomalla kyseessä olevaa sanaa. Niin ei ilmeisesti läheskään aina ole ollut asian laita. Esim. 35 'buunata' (!) *cirer, encaustiquer* (mikä on oikein); »ks. 'puunata'». Minä katson 565 'puunata': *cirer* (miksi vain yksi ranskalainen vastine, kun sana kirjoitetaan p:llä, mutta kaksi, kun se kirjoitetaan b:llä?); »ks. 'vahata'». Minä katson 861 'vahata': *cirer, enduire de cire*; (lattia myös) *encaustiquer, froter*, siis tällä kertaa neljä vastaavaa ranskalaista sanaa, joista viimeisenä se, joka jokapäiväisessä kielessä lienee tavallisin: *froter (le parquet)*.

Eri toiminta-alojen sanastoja on, sanoin, koetettu pitää silmällä. Ainaakin armeijan piiriin kuuluva sanasto antaa kuitenkin aihetta lukuisiin muistutuksiin. 271 'Tehdä kunniaa' on käännetty *saluer, présenter les armes, rendre les honneurs* (lisättävä: *militaires*), mutta ihan tavallinen *faire le salut militaire* puuttuu. 106 'Huoltojoukot' *troupes de ravitaillement* on minulle tuntematon; virallinen nimi on *train des équipages*; art. 275 'kuormasto' on sekin korjattava: ei *équipage*, vaan *équipages*. 164 'Kadettikoulu' on *école des cadets* vain historiallisessa mielessä, nyk. *école militaire*; 690 'sotakoulun' kohdalla lisättävä *école militaire*. 9 'Ajutantti' ei ole *adjudant*, joka merkitsee vääpeliä. 62 'Faanjunkkari' (Ruotsin armeijassa) ei ole *sergent-major*, vaan *adjudant* (vääpeli). 967 'Vänrikki' (Ranskan laivastossa) ei ole *enseigne*, vaan *enseigne de vaisseau de deuxième classe (enseigne de vaisseau de première classe* on meriväen luutnantti). 143 'Jefreitteri' (Suomen vanhassa armeijassa) ei ollut *soldat de première classe*, vaan *caporal*.

Suoranaisia väärinkäsityksiä, s.o. tapauksia, joissa suomalainen sana olisi selitetty kokonaan väärin, olen huomannut vain joitakin harvoja. Sellainen on ilmeisesti 209 'ketjukauppa' *commerce de chaînes*, mikä ranskassa voi merkitä vain rehellistä rautakauppaa eikä sellaista moraalisesti ehkä epäilyttävää (ja nykyään tietääkseni kiellettyä) kaupantekoa, jota suomalaisella sanonnalla tarkoitetaan ja jonka ranskalaista vastinetta en tiedä. Tähän kuuluneeseen myös 492 'painopinta' *œil de la lettre*. Ranskalaista sanontaa en tunne enkä myöskään löydä sitä sanakirjoista vähällä hakeemisella. Mutta jos, kuten on todennäköistä, painopinnalla tarkoitetaan samaa kuin saks. *Druckfläche*, ruots. *tryckspegel*, on ranskalainen käännös oleva *justification* (Larousse: 'viivojen pituus, kirjapainokielessä'). 566 'Puupalikkaa' tuskin voi kääntää *bûche*, joka Laroussen mukaan merkitsee tukevaa polttopuuta, *gros bois de chauffage*; vrt. Lönnrot: 'pieniä puupalikoita korissa'; siis *éclat de bois*.

Eräät suomessa (ja ruotsissa) käytetyt vieraskieliset sanat on käännetty samalla sanalla ranskassa silloinkin, kun ne ranskassa eivät ole ainakaan pitkään aikaan olleet sen merkityksisinä käytännössä. 56 Subst. *érotique* ei ole Laroussen sanakirjassa, sitä lienee vaikea tavata suom. 'erotiikan' vastineena. 181 'Karamelli' ei ole ranskaksi *caramel* (tämän sanan erikoiset merkitykset ilmenevät ranskalaisista sanakirjoista) eikä 'karamellirasia' ole *boîte de caramels*, vaan *boîte de bonbons* tai

(varsinkin koruesineenä) *bonbonnière*. 208 'Kestolaineita' on kyllä varsinkin tämän menetelmän alkuaikoina kutsuttu (*ondulation*) *permanente* (vrt. ruots. »permanent ondulering»), mutta Ranskassa on viime vuosikymmeninä tavallisena nimityksenä ollut *un indéfrisable*, joka puuttuu. 410 'Monogrammin' vastineeksi on pantu vain *monogramme*, todellinen vastine on *chiffre*; Larousse: 'antaa merkata liinavaatteensa monogrammillaan' *faire marquer son linge à son chiffre*.

Useasti toi tuva ilmiö on, että tekijä etsiessään suomalaisen sanan vastinetta unohtaa sen sanan, jonka luulisi hänelle tulleen ensimmäisenä mieleen. Seuraavassa annan siitä muutamia esimerkkejä (sekaisin eräiden toisenluonteisten huomautusten kanssa ja suurin piirtein aakkosjärjestyksessä). 3 'Ahdas', puuttuu *serré*. 225 'Kireän' kohdalla on *resserré*, vaikka sen käyttö adjektiivina on hyvin suppea; on myös *serré*, tosin vain sanonnassa 'kireä kilpailu'. 'Ahdinko', puuttuu *presse*, mutta 805 'tungos' sanan kohdalla on myös *presse*. 15 'Aluspaita', puuttuu *gilet* (esim. *de laine*), joka tällöin ei merkitse liivejä. 'Alusvaatteet' tosin *vêtements de dessous*, mutta paljon tavallisempi on *les dessous*. 16 'Ammattityömiestä' tuskin on *ouvrier à formation professionnelle*, vaan *ouvrier qualifié*. 23 'Arvatenkin', puuttuu *sans doute*. 39 'Edes', puuttuu *seulement*; esim. (on kysymys erään näytelmän kohtauksen arvosuhteesta): *La rencontre de Bréban est-elle seulement nécessaire?* 45 'Eläkettä nauttiva' voidaan kääntää sanalla *pensionnaire* ainoastaan lisäämällä, että merkitys on vanhentunut; sama koskee sanaa *émérite*. Artikeli 'eläkkeelläolija' on ristiriidassa 'eläkettä nauttivan' kanssa. 98 'Hokсата' usein *se rendre compte*, joka puuttuu. 99 'Honottaa' *nasiller, parler du nez*; ei viittausta sanaan 122 'hönöttää', jonka sanotaan merkitsevän vain *nasiller*. 101 'Hourupäinen, -syys', puuttuvat *dément* ja *démence*. 'Huijari', *filou* puuttuu, mutta 'huijata' sanan kohdalla on myös *filouter*. 112 'Hypiskellä', puuttuu *tripoter*. 118 'Hämy, hämäryys, hämää', 131 'iltanen', puuttuu *tombée du jour*. 127 'Ilkeäjuoninen', puuttuu *intrigant*. 130 Ei art. 'ilmianto' eikä 'väärä' mainitse 'vääriä ilmiantoja' *dénonciation calomnieuse*; 'vääriä' kohdalla *jugement illégal* on virheellisesti selitetty 'epäoikeutettu tuomio', pitää olla 'lainvastainen'. 135 'Istuvassa asennossa', miksi vain *en position assise* eikä *assis*? 141 'Jalosukuinen ja -suus', puuttuvat (!) *noble* ja *noblesse*, mutta art. 2 'aatelinen' ja 'aateluus' ovat oikein. 143 'Jobbari' ja 199 'keinottelija', kumpaankin sopii paraiten *un homme d'affaires véreux*. 145 'Jopa sattui somasti', lähinnä vastaava olisi *cela tombe bien*. 162 'Jöröjukka' ei ole samaa kuin 'hölmö' *lourdaud, butor*, vaan pikemminkin *un bourru* (vrt. tavallista yhdistelmää *un bourru bienfaisant*). 219 'Kiintomielle' puuttuu, mutta 63 'fiksi idea' *idée fixe* on. 227 'Kirjastonamanuenssia' vastaa ranskalaisissa kirjastoissa *stagiaire*; 12 'alikirjastonhoitaja' *sous-bibliothécaire* puuttuu. 236 'Koffertti' ei ole *valise*; 180 'kapsäkki' oikein *valise, mallette*. 241 'Kokoomus', puuttuu *union*. 249 'Korintti' ei ole *raisin sec* (rusina), vaan *raisin de Corinthe*. 251 'Korko' ja 492 'paino', puuttuu *ton*. 253 'Korvaamaton', lisättävä *indispensable; irremplaçable* on epätavallinen eikä esiinny kaikissa sanakirjoissa. 260 'Kravatti' ei *cravatte*, vaan *cravate*; sama kirjoitusvirhe 685 'solmio'. 313 'Paperilappu' *bout de papier*, puuttuu historiallinen *chiffon de*

papier (engl. *a scrap of paper*), halveksivassa mielessä (keisari Wilhelm II:n väitetään sanoneen, että kansainväliset sopimukset ovat vain paperilappuja tai jotakin sen tapaista). 339 'Lippu', puuttuu *fiche* (esim. sanastolipun merkityksessä), puuttuu myös 'lippuluettelo' *catalogue* tai *répertoire sur fiches* ym. 355 Art. 'luotsi' ja johdannaiset, viidennellä rivillä luetaan *service de pilotage*, mutta kahdeksannella *s. du p.* Kumpaa on tarkoitus suositella? 405 'Mikäli tiedän', puuttuu ihan tavallinen *que je sache*. 415 'Ei mitään mukinaa' on kovin juhlallisesti käännetty *silence et obésessez*, kun kasarmikielen klassi'linen sanonta on *pas de rouspétance*; verbi *rouspéter* 'mukista' esiintyykin oikealla paikallaan. 438 'Nauha' *chevron*, painovirhe, lue *chevron*. Minkätähden 'nauhakengät' ovat *bottines* (ilman mitään lisäystä)? Miksei *chaussures. t. souliers à lacets*? 439 'Naurussa suin' on käännetty kankeasti *un sourire sur les lèvres*, kun *sourire aux lèvres* riittää. 451 'Nousuaika', puuttuu *période de hausse*. 452 'Nukkavieru', puuttuu *mateux*. 465 'Uusi oikeinkirjoitus' *néographie* on minulle tuntematon; mutta mihin on jäänyt ylen tavallinen *orthographe réformée*? 466 'Oikeus', puuttuu 'esiintyä oikeudessa' *comparaître* tai (vanhempi) *ester en justice*. 478 'Opetusministeri' ei Ranskassa muutamaan vuosikymmenen ole ollut *ministre de l'Instruction publique*, vaan 'kansallisen kasvatuksen ministeri', *m. de l'Éducation nationale*. 485 'Ottaa sana sanakirjaan' ei ole *accepter*, vaan *admettre*; 'ottaa itseensä', puuttuu *se sentir touché*. 504 'Papinkirja' on tosin *extrait du registre paroissial*, mutta ranskassa on lyhyt ja yleisesti käytetty *extrait de naissance*. 515 *Pépsine*, lue *pepsine*. 555 'Puksis' *pouff*, lue *pouf*. 561 'Puoskari', puuttuu *rebouteux*. 583 'Pöhöhiha', puuttuu *manche à gigot*. 585 'Pöytätavat', *il ne sait se tenir à table*, puhekielen tyyliässä *pas* on välttämätön. 669 'Sikarilaatikko' *caisson de cigares* on minulle tuntematon; miksei *boîte de cigares*? 670 'Silakka' *hareng baltique*, lue *h. de la Baltique*. 688 'Osoittaa sormellaan' *montrer du doigt* ja *montrer au doigt* esitetään niinkuin ne olisivat samanarvoisia. Pienemmätkin sanakirjat (esim. Petit Larousse) tekevät kuitenkin sen selvän eron, että 'osoittaa sormellaan näyttääkseen jotakin toiselle' on *m. du doigt*, jota vastoin *m. au doigt* merkitsee 'pitää jotakuta pilkkanaan'. 693 'Sovittelu', puuttuu *composition* (esim. riitapuolten vaatimuksista puhuttaessa). 719 Mitähän lienee 'syrjä-ääni' *ton secondaire*? Ehkä tarkoitetaan *son parasite* (radiossa ym.). 721 'Syynä siihen', puuttuu *cela est dû à . . .*; 'hänellä on siihen omat syynsä' *il a ses raisons pour cela*, poistettava *pour cela*. 726 'Säkinkantaja', puuttuu *coltineur*. 751 'Ketä tarkoitatte?' *Qui visez-vous?* kuuluu kovin oudolta; jokapäiväisessä puheessa sanotaan *De qui parlez-vous? Qui voulez-vous dire?* 753 'Tartunta', puuttuu *contamination*, mutta 754 'tartuttaa' oikein *contaminer*. 757 'Puuska (taudin)' *accès de maladie* on tuskin hyvää ranskaa, pikemminkin *une maladie subite* tai jotakin sen tapaista; määrätaudista puhuttaessa sanotaan tavallisesti *une attaque* (esim. *de goutte*). 818 'Tutkia', puuttuu *ausculter* (lääkäri tutkii potilasta). 833 'Tärkkäämätön' *pas empesé t. amidonné*, paremmin *souple*; 511 'pehmeän' kohdalla oikein *souple* (kaulus ym.). 858 'Vaappera', puuttuu *bancal* (*chaise bancale*, Larousse). 886 'Valtion tulot' myös *les deniers publics*. 904 'Vastanainut' *jeune marié*, mutta puuttuu 'vastanaineet' *les nouveaux mariés*. 908 'vaunun istuin', lue 'astuin'.

956 'Vuosikymmen' on käännetty *décennie*, josta Moderna Språk aikakauskirjan avustajat eivät ole voineet antaa muita esimerkkejä kuin sveitsiläisistä sanomalehdistä ja Sveitsissä painetuista kirjoista saatuja. Sitä vastoin puuttuu *décade*, joka esiintyy esim. Duhamelilla. Ks. Karl-Eric Lindgren, Om franskans uttryck för 'decennium'; Bengt Hasselrot ja Carl Axel Arvidson, »Décennie» (Moderna Språk, XXXVIII, 1944, s. 18 ja 131). 981 'Yksityishuoneesta' suomessa puhutaan tuskin muuten kuin ravintolahuonetta tarkoitettaessa; se ei ole *chambre privée(?)* t. *particulière*, vaan *cabinet particulier*, joka puuttuu. 986 'Yliopistollinen' ei ole ranskaksi *académique* ja väitöskirja on *thèse*.

Olen lukenut tohtorien Perret'n ja Nurmelan sanakirjasta ehkä kymmenennen osan. Se on vahvistanut käsitystäni, että hyvän sanakirjan laatimisen edellytyksenä on, että työ on suoritettu — ainakin ajatuksellisesti — kumpaankin suuntaan, se on kyseessä olevassa tapauksessa myös ranskasta suomeen. Työ olisi varmaankin vienyt lähemmäksi täydellisyyttä, jos sitä olisi edeltänyt viimeisen puolen vuosisadan hyvän ranskalaisen kirjallisuuden sekä ranskalaisen sivistyneistön puhekielen tarkempi huomiointi.

A. Långfors.